

СВЕСКЕ

број 156 • јун 2025.

књижевност • уметност • култура

Јанош Геци

Сандра Буљановић Симоновић

Мирослав Тодоровић

Ратомир Рале Дамјановић

Дејан Јеловац

Иво Мунћан

Миодраг Радовић

Данијела Трајковић

Чедомир Јаничић

Милан Средојевић

Ханс Магнус Енценсбергер

Вера Хорват

Зоран Аврамовић

Ранко Павловић

Михал Ајваз

Владан Матић

Данијела Костадиновић

Бојан Милић

Бисера Суљић-Бошкаило

Ашанти Вајт

Даница М. Савић

Уредништво:

**Милена Илишевић, Сања Лазаревић Радак,
Марија Лигети Балинт, Милан Орлић, Даница М.
Савић, Добривоје Станојевић**

Главни и одговорни уредник
Милан Орлић

Стални сарадници:

Alla Tatarenko (Лавов)
Александра Јагодић (Београд)
Ana Šomlo (Нетанија)
Václav Štěpánek (Брно)
Gabriella Schubert (Јена)
Géza Horváth (Будимпешта)
Драгана Литричин Дунић (Нови Сад)
Елка Њоголова (Варна)
Ивана Спасовић (Београд)
Кристина Николовска (Скопље)
Magdalena Koch (Познањ)
Мирјана Н. Матарих (Пасадена)
Namita Subiotto (Љубљана)
Настасја Писарев (Нови Сад)
Нина Живанчевић (Париз)
Octavia Nedelcu (Букурешт)
Персида Лазаревић ди Ђакомо (Пескара)
Предраг Бјелошевић (Бања Лука)
Прокопије Постоловић (Мадрид)
Слободанка Владив Гловер (Мелбурн)

Уредништво не заступа ставове
аутора чије текстове објављује.

Техничко уређење броја:
„Мали Немо”

Коректура и лектура:
„Мали Немо”

Идејно решење корица:
Стефан Иконић и Андреја Јовић

Издавач:
„Мали Немо”
Јадранска бр. 17, 26000 Панчево
office@malinemo.rs; www.malinemo.rs
Телефон/факс: (013) 370-313

Штампа: **„Мали Немо” (Панчево)**

Тираж: 400 примерака
YU ISSN 1451-9976

Одлуком надлежне комисије Министарства просвете и науке Републике Србије, радови објављени у часопису Свеске бодују се за научно звање. Сви прилози у „Свескама” подлежу рецензирању стручњака из надлежне области.

According to a decision of the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia, scholarly works published in the journal „Свеске” [Notebooks] are ranked on the scientific index.

КЊИГА ОД ПЕСКА

Мирослав Тодоровић	5	Листови на ветру: оаза Трешњица
Ранко Павловић	18	Три кратке приче
Иво Мунћан	23	Сам испред улазних врата
Миодраг Радовић	27	Песме одвајкада
Чедомир Јаничић	35	Ксанаду
Данијела Трајковић	42	Ослобођење

ЈАНУСОВ ВРТ

Ханс Магнус Енценсбергер	47	Тренуци среће (са немачког превела: Вера Хорват)
Михал Ајваз	51	Градови (II) (са чешког превео: Владан Матић)
Јанош Геци	58	Мала енциклопедија Рима (II) (са мађарског превела: Сандра Буљановић Симоновић)

ОСВЕТЉЕЊА

Ратомир Рале Дамјановић	66	Говор и ћутање Андрићевих јунака (VII)
Дејан Јеловац	75	Филозофија са оне стране идеолошке завесе: са штитом или на њему (II)
Бојан Милић:	86	О пореклу естетског: улога уметности у настанку човека
Ашанти Вајт	95	Не изгледаш као библиотекарка (са ентлеског превела: Даница М. Савић)

ЖИВОТ КЊИГЕ

Гордана Ковачевић	102	Лирска хроника града (Душан Белча: <i>Сенйименталне шетње кроз Вршац II</i> , Градска библиотека Вршац, 2024.)
Милица Ђебић	106	Актуелне теме уметности: шта (да) ради ментор? (Група аутора: „Изазов институционализације, пропозициони алат за супервизију уметничких

и практично заснованих истраживања” / „Challenging Institutionalization, A propositional Toolkit for doing Supervision of Artistic and Practice-Based Research), зборник радова, група издавача, Лондон, 2024).

МАЛИ САЛОН

- Маријана Стратулаћ 112 Тамо где се срећу смисао и сенка два света
и рађа трећи – исписан срцем
(разговарао: Валентин Мик)

НАСЛЕЂЕ

- Данијела Костадиновић 125 Дијалектика прошлости и садашњости у књизи
Добро јесће живеји Милована Данојлића
- Зоран Аврамовић 130 Српски интелектуалци у сећањима
Дејана Медаковића (III): о српским
интелектуалним (не)пријатељствима
- Бисера Суљић-Бошкаило 135 Пјесник Алекса Шантић као преводилац
– анализа превода Хајнеове пјесме „Der Asra”
- Милан Средојевић 141 Романтична љубав и маскулинитет
у делима Роберта Џордана

- Белешка о ауторима 149

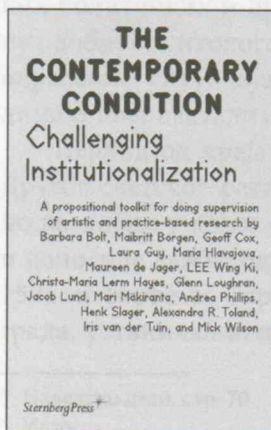
ЖИВОТ КЊИГ

- Торана Ковачевић 102
- Марија Левић 108

актуелне теме уметности: шта (да) ради ментор?

милица ћебић

Група аутора: „Изазов институционализације, пропозициони алат за супервизију уметничких и практично заснованих истраживања“ / „Challenging Institutionalization, A propositional Toolkit for doing Supervision of Artistic and Practice-Based Research, зборник радова, група издавача, Лондон, 2024

Зборник радова „*Challenging Institutionalization, A propositional Toolkit for doing Supervision of Artistic and Practice-Based Research*”¹ је публикација настала као резултат стручног скупа одржаног у Утрехту 2023. године који се бавио испитивањем и анализом процеса супервизије и менторства на уметничким истраживањима на високошколским институцијама у пољу уметности.

У овом зборнику радова, текстове су приредили/писали – аутори текстова: Барбара Болт (Barbara Bolt), Џеф Кокс (Geoff Cox), Лора Гај (Laura Guy), Криста Марија Лерм Хејс (Christa-Maria Lerm Hayes), Морин де Јагер (Maureen de Jager), Ли Винг Ки (Lee Wing Ki), Глен Лохран (Glenn Loughran), Мари Мекиранта (Mari Mäkiranta), Андреа Филипс (Andrea Phillips), Александра Реган Толанд (Alexandra Regan Toland), Мик Вилсон (Mick Wilson). Предговор је написала Марија Хлавајова (Maria Hlavajova), издање су уредили Мајбрит Борген (Maibritt Borgen), Јакоб Лунд (Jacob Lund), Хенк Слагер (Henk Slager), Ирис ван дер Тун (Iris van der Tuin), а публиковао је Центар за истраживања у уметничкој пракси у условима савремено-

„Challenging Institutionalization, A propositional Toolkit for doing Supervision of Artistic and Practice-Based Research by Barbara Bolt, Geoff Cox, Laura Guy, Christa-Maria Lerm Hayes, Maureen de Jager, LEE Wing Ki, Glenn Loughran, Mari Mäkiranta, Andrea Phillips, Alexandra Regan Toland, Mick Wilson” (ур.) Maibritt Borgen, Jacob Lund, Henk Slager, Iris van der Tuin, Centre for Research in Artistic Practice under Contemporary Conditions Aarhus University, Sternberg Press, London 2024. У даљем тексту: Зборник радова.

сти (Centre for Research in Artistic Practice under Contemporary Conditions) Универзитета Орхус (Aarhus University) и Стернберг Прес (Sternberg Press) из Лондона крајем 2024. године у оквиру едиције Стање савремености.

Зборник радова се одликује интересантним дизајном – малим форматом који тежи да физички активира читаоца – странице издања су интезивно жуте са колористички издвојеним и хоризонтално преломљеним централно постављеним текстом, тако да се само издање мора окренути да би се могао прихватити садржај текста у том делу. Овај зборник има 136 страница, обухвата Предговор, Увод и Библиографију уз дванаест ауторских текстова и тематизује менторски и супервизорски рад у области институционално уређених уметничких истраживања.

Едиција којој припада ова књига до сада обухвата двадесет издања која разматрају различите аспекте савремености као специфичног историјског тренутка. Публикације у оквиру едиције „Стање савремености” се односе на представљање концепта савремености као таквог али и уметности у савремености, затим технолошку културу и утицај концепата попут постмодерности и глобализације на разумевање савремености. Овом едицијом су представљени и однос између друштвено-политичког активизма и савремености, разговори са ауторитетима у домену савременог филма о чулној артикулацији у савремености, уметничка изложба у савремености као и утицај роботике и других напредних технологија (blockchain, data science) на стање савремености. Последње издање Зборника радова носи подна-

слов „*A propositional Toolkit for doing Supervision of Artistic and Practice-Based Research*” и односи се на новине које са уметничким истраживањима стижу академској заједници у пољу уметности. Судећи према поднаслову издања, намера приређивача је била да практички помогну стручњацима из поља уметничких истраживања у менторском раду понудивши скуп пропозиција и упутство за рад и како ћемо видети, заснованих на емпиријским увидима. Према Предговору, књига је резултат рада летње школе „*Supervising Artistic and Practice-based Research*” шест високошколских установа са северно-западнoг европског културног простора (Centar for Research in Artistic Practice under Contemporary Conditions, Aarhus University, The Laboratory for Art Research, The Schools for Visual Arts, The Royal Danish Academy of Fine Arts Copenhagen, Utrecht University) реализоване под покровитељством БАК-а (Basiss for actuele kunst, Utrecht) са циљем да мапира тренутно актуелне праксе и понуди пропозиције у овој области. Циљ је уз то био и водич за делање у датом домену.

Стање савремености које обрађује ова едиција у великој мери је покривено овдашњим дискурсом наука о уметности и саме савремене уметности, међутим, уметничка истраживања осветљавана кроз призму институционалног оквира нису довољно покривена литературом и стога је Зборник радова значајан за академску заједницу која делује у пољу уметности, али и другим пољима у оквиру сектора високог образовања.

Након иницијалног читања Зборника радова може се рећи да је видљива интересантна дистинкција у говору о уметничком истраживању међу ауторима, а она се тиче „уметничког истраживања” и „практичког истраживања”, који се у појединим ауторским излагањима употребљавају синхроно, али и синонимно. Може се рећи да „уметничко истраживање” (Art Research, artistic research), „креативно испитивање” (creative inquiry), „пракса (као) истраживање” (Practice(as)Research), „практичко истраживање” (Practice Research), „истраживање засновано у пракси” (practice-based-research), „истраживање вођено праксом” (practice-led-research) како се све именује истраживачки рад у области уметности или у вези са уметношћу, утиче на начин разумевања супервизорског, односно менторског рада над пројектима кандидата са којима су ови аутори имали прилику да сарађују. Приређивачи се у свом ауторском тексту такође обраћају једнако и истраживачима из поља уметности (art researchers) и истраживачима „из праксе” (practice-based researchers) која се не мора нужно односити само на област уметности да кажемо. Исто је приметно и у наслову издања. Претпоставља се да је намера била да књига не буде искључива ни према једном потенцијалу који се унутар области може развити.

Уметничка истраживања у северозападној Европи не подразумевају искључиво трећи образовни циклус на факултетима уметности, већ се дешавају и унутар института и центара који реализују и примењена и/или развојна истраживања да кажемо. Џеф Кокс (Geoff Cox) је истакао при-

мере докторских уметничких/практичких истраживања условно речено развојног/примењеног карактера реализованих у копродукцији Центра за студије умрежене слике Универзитета Саут Банк (CSNI) из Лондона са различитим истраживачима, галеријама и фестивалима (Whitechapel Gallery, Photographers' Gallery, Berlin Transmedial Festival of Art and Digital Culture). Наводи неколико конкретних уметничких истраживања реализованих по овом моделу, а чије се теме крећу од испитивања учешћа публике у програмима дате партнерске галерије и суверености кустоса у раду, преко примене машинског учења (machine learning) у раду, до истраживања могућности покретања независне техничке инфраструктуре специфициране за област образовања. Према Коксу, менторство/супервизорски рад у домену уметничких истраживања се протеже изван прописаног односа ментора и менторисаног као отворени и процесуални рад који се може развити синергичним деловањем друштвене и техничке инфраструктуре путем које је њихов однос конституисан.

Текстови овог издања начелно индицирају два потенцијална погледа на менторски/супервизорски рад на уметничким истраживањима који нису међусобно искључиви.

Према једном, аутори предлажу да ментори/супервизори значајно сагледавају „формалне” аспекте истраживања: истраживачко питање и задатак на које оно треба да одговори (Mick Wilson, Barbara Bolt), затим медијско одређење уметничког истраживања и однос медијског аспекта истраживања према вербализацији коју

уметничко истраживање такође подразумева Морин де Јагер (Maureen de Jager).

У том смислу, Мик Вилсон (Mick Wilson) истраживању приступа као занату, Глен Лохран (Glenn Loughran) приближавајући се Делезу (Gilles Deleuze) уметничко истраживање види као „архипелаг” уметничких дисциплина, Де Јагер (Maureen de Jager) указује на могући „интерфејс” између писаног и практичког дела истраживачког рада који се решава кроз концептуализацију праксе писања као експлоративне, перформативне, генеративне, процесуалне радње, и модуса емпиријског сазнавања („way of knowing”, „knowing through handling”). Лерм Хејс (Lerm-Hayes) сматра да се уметничка истраживања реализују путем интуитивних процеса који се тешко могу стандардизовати, али да могу да препознају и мапирају различите трансформације и промене у пољу културе. као и Гај (Guy), залажући се за способност уметности да делује перформативно и са потенцијалом да се детектовани проблеми трансцендентирају.

Ово мишљење је блиско другом погледу на менторски/супервизорски рад на уметничким/практичким истраживањима. Он мисли однос уметничког/практичког истраживања према друштву у ширем смислу, када се уметничка/практичка истраживања значајно повезују са појмовима попут демократије, пост – и де-колонијализације, затим, социјалним обртом Џудит Батлер (Judith Butler) и перформативним обртом Џона Остина, Ричарда Шекнера (John Austin, Richard Schechner) и на крају савременим тенденцијама друштвено-политичког признавања

мањинских друштвених група (feminism, Queer, LGBT, Global South) као ентитетима изопштеним раним позитивистичким правцем мишљења на Западу. У том смислу, аутори су значајно промишљали сам универзитет/академију и начин остваривања знања у стандардном академском приступу раду, а сходно томе, и „другим” знањима која остају ван њега. Овај приступ мишљењу уметничких/практичких истраживања, а тиме и менторском/супервизорском раду, оличава се у промишљању могућности друштвене продукције знања, односно увезивању различитих концепата друштвене акције са продукцијом знања, и уметности као месту које баштини ту везу.

Централно постављен рад у овом издању јесте текст приређивача који су својим излагањем представили водич за истраживаче и менторе/супервизоре сачињен од упутства, листе, два упитника и табеларне схеме. Истраживач би требало да попуњавањем табеле и одговарајући на упитнике нотира различите аспекте свог рада који ће у наредним корацима служити ментору/супервизору као испомоћ при евалуацији употребљених метода у истраживању, изабраних формата/медија и постигнутих резултата/рефлексија датог уметничког/практичког истраживања. Понуђени истраживачки формати класификовани су као монографска јединица, рецензија/критика, чланак, есеј, студија случаја, глосар, новела/прича, уметнички рад, интерактивни-дигитални рад, изложба, изложбени каталог, књига уметника, фанзин, постер/памфлет, разговор са уметником, предавање као перформанс, перформативна конференција, скрининг програм, радионица, ла-

бораторијско истраживање и активистички гест. Истраживач може бирати један или више понуђених формата. Затим, у водичу је истраживачу понуђено седам питања чији се одговори односе на кључна места датог уметничког/практичког истраживања: (1) израз (expression), (2) стил (style), (3) архивирање (archive), (4) публика (audience), (5) метод (method), (6) контекст (situatedness), (7) интенције/жеље (desires). Истраживач треба да формира табелу која укршта категорију формата са категоријом кључног места у истраживању, па рецимо, есеј као формат може бити истраживачки метод али и израз, жеља/интенција или друго од наведених кључних места. Требало би да овако формирана табела буде сингуларна за свако уметничко истраживање и да пружи интерпретативни оквир евалуатору. Четврти корак подразумева упитник којим се обезбеђују додатне напомене истраживача о поступку рада и интенцијама уметничко-истраживачког рада, док у петом кораку приређивачи скрећу пажњу на важност наслова и генезе наслова истраживања за успешну комуникацију истраживања према заједници истраживача и индикацију истраживачког пута током процеса евалуације. Завршавају питањима (реферишући на Барбару Болт) упућеним менторима/супервизорима и/или оцњивачким комисијама чији одговори треба да обезбеде закључке о утицају и значају резултата истраживања.

Издањем Зборника радова аутори истичу значај вољне диспозиције истраживача и ментора из стандардног начина рада. Истичу отвореност за промену мишљења, сазнавања, разумевања,

веровања, позиционирања и вредновања засновану на активном учешћу у процесу рефлектовања искуства праксе и дијалога у оквирима заједнице, а чији је суштински потенцијал оличен у могућности да се мисли и дела другачије.

Стручњаци који се баве уметничким/практичким истраживањима ће у овој књизи имати прилику да се упуте у рефлексије и ставове колега о овој теми. Проактивни ментори и високошколске установе који теже унапређењу својих образовних политика и мисле афирмативно и позитивно о утицају и значају знања за друштва, могу након читања овог издања понудити и развијати локално вредне стратегије у свом институционалном ангажовању и менторском раду. Издање може бити вредно за истраживаче у области уметности, али и хуманистике, у циљу информисаности о стању унутар овог дискурса, кључним местима и разноврсности концепата уметничког, односно практичког истраживања.

Као недостатак издања чини се недовољна заступљеност методолошких проблема које свако истраживање нужно подразумева, па и уметничко/практичко истраживање. Аутори у овом издању тек делимично делегирају овај проблем без значајних осврта како је он перцепиран у процесу супервизије/менторства у области уметничких/практичких истраживања у њиховим институцијама.

Издање је неизоставно драгоцено и може се држати као вредан допринос развоју преко потребног мета-дискурса у области уметничких/практичких истраживања. Специфичност овог приручника која се такође треба истаћи, јесте хо-

ризонтално мишљен проблем – приступом какав су понудили приређивачи, истраживач је тај који поставља оквире за евалуацију, што може имати својих предности у менторском/супервизорском раду, и до сада, овакав приступ развоју евалуативних алата није био разматран у области институционално уређених уметничких истраживања. Заједнички став који пулсирају ауторска излагања је да су супервизори/ментори у незахвалној позицији између често конфронтираних позиција и супротстављених захтева истраживача и институција, а закључак који се изводи на основу излагања аутора јесте да се менторски/супервизорски рад за сада води и нормира према домену етичког.

Зборник радова који смо представили у овом тексту се може препоручити пре свега стручњацима у сектору високог образовања у пољу уметности који темељно познају процедуре и/или су ангажовани као Ментори/Супервизори на уметничко-истраживачким пројектима/радовима, затим и другој заинтересованој стручној јавности. Приређивачи свакако препоручују активни приступ и коришћење предложених пропозиција, чак и њихових сегмената, у циљу артикулације другачијег вида праксе пригодне конкретним потребама.

